

az iskolakultúra 2010/9 melléklete

Megjelent: az ELTE Pedagógikum támogatásával

Fiúk – lányok – gyermekek a pedagógiai sajtóban 1960 és 1969 között

A szocialista alapelvek keretét adnak a korszak oktatási elveinek. A korszak oktatási-nevelési célja, hogy gondoskodjon, az általános ismeretek elsajátításán túl, „a népgazdaság szakképzett munkaerőigényeinek kielégítéséről, emelje az általános és szakmai műveltség színvonalát, kialakítsa, illetve megszilárdítsa az oktatásban részesülők marxista-leninista világnézetét és szocialista erkölcsi felfogását, öntudatos, művelt, népéhez hű, hazáját szerető, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő embereket neveljen, akik építik és védik a nép államát, híven szolgálják a népek békéjének testvériségének ügyét.”

Bevezetés

Az elemzés, a 'fiúk' – 'lányok' – 'gyermekek' kulcsszavakra fókuszálva, s mintegy 400 oldalnyi *Köznevelés*-cikket feldolgozva, az 1960 és 1969 közötti korszak gyermekeivel kapcsolatosan felmerülő problémákat vizsgálja, melyeket hét fő téma köré lehetett kategorizálni.

A korszak politikai színtere a kommunizmus, melynek ideológiája nagyban befolyásolja az oktatás lényegi kérdéseit, tehát ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a '60-as évekről, említést kell tennünk a korszak sajátosságairól. A '60-as évek politikai háttere a Kádár-rendszer volt, ami az '56-os forradalom után vette kezdetét. A korszak 1956 és 1962 közötti kezdeti szakaszát a diktatúra, a forradalom megtorlása és a tervezdélkedés megindulása jellemezte. 1963 és 1968 között megkezdődött a konszolidáció, ami némi mozgásteret hozott magával. 1968 és 1973 között pedig már egy úgynevezett „radikális reformkorszakról” beszélhetünk, ami kiterjedt a politikára, az oktatásra, a tudományos életre, ezáltal a társadalomra is (*Bihari*, 2005, 300. o.).

Az előző évtizedhez képest a '60-as éveket az életkörülmények javulása jellemezte, amit felülről jövő szociális intézkedések segítettek. Nagyfokú lakásépítés indult meg, ami sok család számára biztosított új otthon alacsony áron, kedvező hitelfeltételekkel. A bevezetett családi pótlékon, GYES-en és nyugdíjellátáson túl ingyenes lett az oktatás és az egészségügyi ellátás. A reálbérek növekedésével párhuzamosan a munkaidő fokozatos csökkenése is jellemezte ezt a korszakot, továbbá a hagyományos agrártársadalomból ipari társadalommá válás, amivel bár történelmi lemaradásunk nem szűnt meg, de jelentősen mérséklődött.

Ebben az évtizedben már elkezdődött Magyarországon egyfajta nyitás, ami hatást gyakorolt az emberek szemléletmódjára és a modernizációhoz való hozzáállásukra. Megkezdődött a háztartások gépesítése, ekkor terjedt el a porszívó, a hűtőszekrény, a televízió, továbbá ekkor kezdte meg térhódítását a gépkocsi-használat. A kultúrában is megfigyelhe-

tő volt egyfajta nyitás, „betört” hazánkba a nyugati divat az öltözködésben, a zenében, a mozikban pedig helyet kaptak a nyugati alkotások (*Romsics*, 1999, 466–509. o.).

A szocialista alapelvek keretét adnak a korszak oktatási elveinek. A korszak oktatási-nevelési célja, hogy gondoskodjon, az általános ismeretek elsajátításán túl, „a népgazdaság szakképzett munkaerőigényeinek kielégítéséről, emelje az általános és szakmai műveltség színvonalát, kialakítsa, illetve megszilárdítsa az oktatásban részesülők marxista-leninista világnézetét és szocialista erkölcsi felfogását, öntudatos, művelt, népéhez hű, hazáját szerető, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, a szocializmus építésében hasznos munkával közreműködő embereket neveljen, akik építik és védik a nép államát, híven szolgálják a népek békéjének testvériségének ügyét.” (*Mészáros, Németh és Pukánszky*, 2000, 413–414. o.).

A szocialista világnézet elsajátításán túl nagy figyelmet fordítanak a gyakorlati tudás elsajátítására.

Az 5+1-es oktatás bevezetése, feladatai és eredményei

A korszakban felmerülő problémák közül Magyarország szocialista alapelveit leginkább visszatükröző témakör az 5+1-es oktatás megindulása, vagyis az üzemi gyakorlat bevezetése volt. A gyakorlat bevezetésének következményeként a középiskolások világnézetének megváltozását követhették nyomon az érintett oktatók. A munka nem jelentés nélkül, hanem tartalommal, negatív és pozitív élményekkel tarkítva kap helyet a gyermekek tudatában, ami pozitív változásokat hordoz a munkához való hozzáállásukkal kapcsolatban.

1959. január 13–14-én, Szegeden a Radnóti Gimnáziumban országos politechnikai tanácskozást tartottak, ami „egy új korszak kezdetét jelentette a gimnáziumi munkaoktatás fejlődésében [...] a szocialista iskola fejlődésének alapvető feltétele a munkaoktatás bevezetése.” Az oktatásban is a politikai rendszer alapelveit szerették volna érvényesíteni, miszerint a tanulók foglalkoztatásának is szervezettnek és tervszerűnek kell lennie. Utalásokat találhatunk az előző rendszerrel kapcsolatban: „a szegedi konferencián megállapítottuk, hogy a gimnáziumokban idegenkedés, meg nem értés mutatkozik a munkával munkára nevelést illetően, és e tekintetben iskoláink még súlyos teherként viselik a burzsoá iskola örökségeit.” (*Aczél*, 1961, 387. o.)

A kor témánkban érintett szakemberei a gazdasági fejlődést, illetve az ötéves terv teljesítését abban látták, ha növelik a termelés volumenét, amit elsősorban a munkatermelékenység fokozásával lehet elérni. A gazdaságosabb termelést és a gyártmány árának leszorítását a műszaki intézkedéseken túl a dolgozók szakmai színvonalának emelésében látták.

Az 5+1-es oktatás célja az volt, hogy az iskola biztosítsa „a megfelelő általános műveltség megszerzése mellett a »munka« megismerését és annak gyakorlását. [...] A szocialista társadalomban a minőség fokozása az oktatásra is vonatkozik.” (*Fekete*, 1960, 44–45. o.) A képzés célja továbbá a jobb és eredményesebb szakemberképzés, az olcsóbb termelés, ezáltal a kultúra és az életszínvonal emelése. Az új oktatási módszertől azt várták el, hogy: „Járuljon hozzá – szoros kapcsolatban a gimnázium többi tantárgyával – a tanulók világnézetű neveléséhez és sokoldalú, munkára képes és kész szocialista emberré való fejlődéséhez, – alakítsa ki a tanulóban a kommunista ember jellemző erkölcsi tulajdonságokat, növelje munkaszeretetüket, fejlessze bennük a szocialista munkaerkölcsöt és a szocialista társadalom építése iránti felelősségtudatot.” (*Bori*, 1960, 269. o.)

A politikai és gazdasági célokon túl sok pozitívumot könyveltek el nevelési szempontból a gyári gyakorlat bevezetésének. A kitűzött célok az iskola–üzem–család hármasságában valósulhatnak meg.

A nevelési cél, „hogya a tanulók felismerjék és elismerjék a fizikai munka értékét, szerepét a szocialista társadalomban” (Hadik, 1962, 243. o.), fejlessze a felelősségtudatukat, szorgalmas, kötelességtudó dolgozókat neveljenek. Akik a gimnáziumban gyengébben teljesítettek, azok a gyárban megismerkedhettek a sikerélménnyel. Hangsúlyt kap az erőfeszítés – eredmény – sikerérzés lélektani pozitívuma. A tanuló megbecsülése felébred a szülei munkája iránt, igényei csökkennek. Hatással van a jövőjükre, hiszen ha nem jutnak be az egyetemre, akkor nem feltétlenül az adminisztratív, illetve más túlszűfolt pályákra jelentkeznek, hanem perspektívaként jelenik meg számukra a szakmunka is (Hadik, 1962, 243–244. o.).

A cigánygyerekek helyzete is komoly problémákat vonz maga után a korszak oktatásában.

Ezek a gyerekek az alapvető viselkedési normákkal sincsenek tisztában, nehezen vagy egyáltalán nem fegyelmezhetők, füzetük, ceruzájuk nincsen, mosdatlanok, ruházatuk igen kezdetleges, bizalmatlanok. Ezek természetesen a primitív otthonnevelésből adódó problémák, amelyek végigkísérik őket a tanulmányaik során, hiszen szüleik írástudatlanok vagy félalfabéták, a tanuláshoz tőlük nem kapnak segítséget, így taníttatásuk speciális módszereket igényel. A figyelmük ébrentartása eleve nehéz feladat, több szemléltetőeszköz bevonását igényli. Súlyosbítja a pedagógusok feladatát, hogy nevelőmunkájukat napról napra rombolja a gyerekek otthoni környezete. A napközi otthon ellensúlyozná valamelyest az otthoni negatív hatásokat.

A korszak írásai a pedagógusok hozzáállásáról és feladatáról is beszámolnak; a gyárakban dolgozó, a tanulókkal foglalkozó mérnökök, vezetők, munkások pedagógiai, az iskolai oktatók pedig technikai, szakirányú tudással nem rendelkeznek a megfelelő szintű oktatáshoz.

Az 5+1-es oktatás nem teljesítette az elvárt eredményeket, feltehetően a folyamatosan alakuló, változó politikai-gazdasági-társadalmi környezetnek, illetve ideológiai térnek köszönhetően. 1965-ben megszűnt az 5+1-es oktatásforma, továbbá a korszak végén az '50-es években bevezetett technikumok is erre a sorsra jutottak. Ezek helyett, illetve nyomán hozták létre a későbbiekben a szakközépiskolákat, amelyek gimnáziumi szintű műveltséggel rendelkező szakmunkások képzését szerették volna megvalósítani (Romsics, 1999, 457–458. o.).

A hátrányos helyzetű tanulókról

A korszak pedagógusainak, nevelőinek és érintett politikai személyiségeinek komoly szociális problémákkal kellett szembenézniük. Vidéken az iskolába járó gyermekeknek sokszor több, mint a fele hátrányos helyzetű, nagy számban fordul elő halmozottan hátrányos helyzetű gyermek is a diákok között. Mindenhol az adott körülmények szabják meg a hátrányos helyzet fogalmát. A problémák a következő pontokba sűrűsödtek:

A fizikai dolgozók gyermekeinek segítségét szolgáltatta a korszakban a legtöbb felülről

jövő támogatás. Ezt a feladatot nemcsak párháztározatok, hanem a minisztériumi irányelvek is napirenden tartották, és a pedagógusokat is biztatták a szocialista lelkiismeretre. Ezek a gyerekek differenciált foglalkozást igényeltek, hangsúlyos korrepetálást, körültekinthető pedagógiai hozzáállást (Szalay, 1968, 769–770. o.).

A tanyasi tanulók problémája: „a tanyasi tanulók hátrányos helyzete nem a magatartásban, hanem a tanulmányi eredményben mutatkozik meg. Bár a tanyasi gyerekek gyakorla-

ti érzéke, természeti ismeretük sokszor gazdagabb, mint a városi gyerekéké, az ingerszegény környezet miatt tanulási képességük, kifejezési készségük jóval gyengébb. Némely tanulónál ezen felül még súlyosbítja a helyzetet, hogy odahaza korán befogják őket jószág-gondozásra, s egyéb mezőgazdasági munkára.” (Győri, 1966, 369. o.) Sokszor ezek a gyerekek a nyári szünetben a felnőttek munkaideje szerint dolgoznak, ennek következményeként szeptemberben nem kipihenten és jó élményekkel telve kezdik az iskolát, hanem fáradtan, fásultan. Tanítás után segítenek szüleiknek a ház körül, petróleumlámpa mellett tanulnak. A tanyasi tanulókat oly módon is próbálták felzárkóztatni, hogy a falusi iskolából a körzetébe eső városi iskolákba helyezték át őket, de ez csak az iskolabusz segítségével jöhetett számításba. A városi iskolában külön elbánást kaptak ezek a gyermekek, hogy segítsék felzárkózásukat, így jobb körülmények között, kisebb osztálylétszámmal (a tanyasi iskolák túlszűfoltak) tanulhattak (Fazekas, 1965, 104–106. o.).

A bejáró tanulók ügye is problémákat generál, hiszen ezeknek a gyermekeknek a napjai gyakran lényegesen másképpen alakulnak, mint nem bejáró társaiké, vagy azoké, akik helyet kaptak a kollégiumokban. Gyakran gyalog vagy kerékpáron járnak iskolába igen messziről. Nem egy esetben fordul elő, hogy a bejáró tanuló fél ótkor kel minden nap, azaz még sötétben, és feladatai, illetve kötelezettségei miatt nem tud lefeküdni ideális időben aludni, ezért gyakran kimerültek, nem marad idejük felkészülni a tanórákra. Sokszor fordul elő, hogy a gyerekeknek délután tovább bent kell maradniuk az iskolában különóra, szakkör vagy egyéb elfoglaltság miatt, így lekésik a vonatot, és éjszaka, sötétben kell hazasétálniuk, akár hóban, fagyban. A sötétség miatti félelmük, szorongásuk az utazástól nincs jó hatással a lelkivilágukra, idegeikre, ezáltal tanulmányi eredményeikre sem. A probléma megoldására javaslatok, illetve lépések is születtek. A kollégiumi helyek kibővítése, ahol kivitelezhető, ott externátus létesítése, de legfőképpen az iskolabusz forgalomba helyezése jelentene hosszú távú megoldásokat (Medvegy, 1964, 927–928. o.).

A cigánygyerekek helyzete is komoly problémákat vonz maga után a korszak oktatásában. Ezek a gyerekek az alapvető viselkedési normákkal sincsenek tisztában, nehezen vagy egyáltalán nem fegyelmezhetőek, füzetük, ceruzájuk nincsen, mosdatlanok, ruházatuk igen kezdetleges, bizalmatlanok. Ezek természetesen a primitív otthonnevelésből adódó problémák, amelyek végigkísérik őket a tanulmányaik során, hiszen szüleik írástudatlanok vagy félalfabetűk, a tanulásához tőlük nem kapnak segítséget, így tanítatauk speciális módszereket igényel. A figyelmük ébrentartása eleve nehéz feladat, több szemléltető eszköz bevonását igényli. Súlyosbítja a pedagógusok feladatát, hogy nevelőmunkájukat napról napra rombolja a gyerekek otthoni környezete. A napközi otthon ellensúlyozná valamelyest az otthoni negatív hatásokat. A cigánygyerekek szülei is sok esetben tanítást igényelnének. Gyakori a vérrokonok közötti házasságkötés, az ilyen családból származó gyermekek szellemileg és fizikailag fejletlenek, sokszor beszédhibásak (Gallay, 1964, 891–892. o.; Marosán és Vác, 1963, 239–240. o.).

A diákok testi fejlettsége nem felel meg a koruknak, ami valószínűleg az egyoldalú táplálkozás következménye.

A szülők gyakran még a 8 általános végzettséggel sem rendelkeznek. A szülők szellemi fejletlenségéből adódóan az otthoni nevelés primitív szinten van, a gyermekek szókinése gyér, ingerszegény a környezetük, kevés az élményanyaguk, nehezen illeszkednek be, az esztétikai érzékük gyenge. Mélyíti a problémákat a szülői hozzáállás: a tanítóval ijesztgetik a gyereket. Az óvodába járás hiányából fakadóan nincs tapasztalatuk intézményes nevelés terén, félnek az iskolától és a nevelőtől (Ácskovács, 1966, 370. o.).

Általában a következő problémák halmozottan vannak jelen: nagy létszámú család (8–10 gyerek sem ritka), rosszak a szociális körülményeik, sokan laknak egy légtérben, rendezetlenek a családi körülmények (elvált szülők, alkoholizmus, családon belüli erőszak).

Természetesen problémákkal nemcsak a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeknél találkozhatunk, hanem az elvált szülők gyermekeinél is. Érdekes kutatási eredményeket

találhatunk e témában a *Köznevelés* 20. évfolyam 3. számában (Tóth, 1964). Az itt ismertett közzétett kutatás célja az volt, hogy megállapítsa a változásokat, melyeket a gyermekek személyiségének fejlődésében kiválthat a szülei válása. A kutatásból kiderül, hogy az elvált szülők gyermekeinek tanulmányi átlaga jóval a kerületi átlag alatt van. Ezek a gyermekek „visszahúzódtabbak, zárkózottabbak, inkább személyi, mint tárgyi érdeklődésűek, bizalmatlanabbak, borúlátóbbak, felnőttesebb gondolkodásúak” (Tóth, 1964, 99. o.). Ez részben annak is köszönhető, hogy a válást megelőzően diszharmonikus légkörben nőttek fel. Két szempont alapján vizsgálták a gyerekeket: a gyermek a válás óta milyen családi kötettségben élt, illetve mennyi idő telt el a válás óta. A felmérés szerint az édesanyjukkal kialakult lelki közelség kapja a legnagyobb szerepet a tanulmányi átlag alakulásában. Minél szorosabb a kötődés az anyával, annál kiegyensúlyozottabb a gyerek, annál jobb a tanulmányi átlaga. Azoknál a gyerekeknél a legsúlyosabbak a problémák, akik mindkét szülőjüktől távol (rokonoknál) élnek a válás után (Tóth, 1964, 99–101. o.).

Végül, de nem utolsósorban súlyos problémának mondható, hogy a nevelők, illetve oktatók ezekben a közösségekben sokszor képzetlenek, pedig itt fokozott hangsúlyt kap az oktató személye, mind oktatómunkájában, mind szociálisan.

Komoly erőfeszítések történnek a problémák megoldása érdekében. Az alábbiakban áttekintjük azokat a fejlesztéseket, amelyeket szeretnék bevezettetni a cikkek szerzői.

Nagy hangsúlyt kap az osztálylétszám, amelyet csökkenteni kell, hogy a pedagógus több figyelmet fordíthasson a már felsorolt körülmények közt élő gyermekekre.

Igyekezni kell ezeket a gyermekeket is bevonni a szabadidős tevékenységekbe, úgy is, mint: táborokba, úttörőcsapatokba, kisdobos rendezvényekre, sportfoglalkozásokra, szakkörökbe és idegen nyelvi oktatásba. Olvasásra kell őket buzdítani.

Amikor ezek a diákok bekerülnek a középiskolákba, az első kudarcok után felteszik magukban a kérdést, hogy képesek lesznek-e letenni az érettségit. A kezdeti rossz jegyek sokszor annak köszönhetőek, hogy a tanulók általános iskolai előképzettsége nem megfelelő. Ez a kezdeti sikertelenség végigkísérheti a diákot az egész középiskolai tanulmánya során. A pedagógus rossz vagy inkább téves hozzáállása is szülhet visszaeső helyzeteket, ha beskatulyázza a diákot.

A szaktanár megfelelő hozzáállásával ezekből a gyerekekből sok minden kihozható, hiszen sokszor a zordabb körülmények úgymond megerősítik őket, és kitartóbbá válnak egy jobb élet, illetve jövő reményében. Hasonló körülmények között nagyobb felelősség hárul a pedagógusra. Sok esetben az egyetlen segítséget ezeknek a gyerekeknek a tanár jelenti, mind a tanulásban (szülei 8 általánossal rendelkeznek, vagy azzal sem), mind szociálisan (észre kell vennie, ha a gyermek halmozottan hátrányos helyzetű, bántalmazták otthon, föl kell vetni az esetleges állami gondozás lehetőségét).

A probléma gyökere sokszor az lehet, hogy a gyermek nem tanult meg tanulni, sokszor már a magyarázatot sem érti. A tanító hangulata erősen befolyásolja a tanulót, például, ha idegességét átvetíti a diákra, és megijeszti őt nem helyénvaló (agresszív) magatartásával. Sok esetben megoldást jelenthet a hatékony tanítási óra és az alapos osztályfoglalkozás. A tananyag igényes és átlátható leadásával segítséget kell nyújtani a tanulónak az otthoni felkészüléshez.

A hátrányos helyzetű gyerekek védelmében, illetve támogatásán kívül a tehetséges gyermekek kiemelése is kiemelkedő fontosságú feladatként jelenik meg a korszakban. A tehetséges munkás- és parasztyerekek lemorzsolódásának megakadályozását hangsúlyozzák a kor tanulmányi vezetői. Tehetségkutató, illetve tehetségfejlesztő munkákra buzdítják a pedagógusokat (Döme és Balácsi, 1966, 364–365. o.).

A témában publikálók céljukként jelölik meg a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatását, esélyeik növelését a főiskolai, egyetemi bejutásra. A téma körül rengeteg probléma vár megoldásra, és az oktatásban dolgozók feladatuknak tekintik a hátrányos helyzetű gyermekek segítségét.

A korszak idegennyelv-oktatása

Az idegennyelv-oktatásban is érzékelhető a már a bevezetőben említett lazulás a korábbi évtizedek merevségéhez képest. Ezt a korszakot már egyfajta nyitás jellemzi a többi ország felé, az országok közötti diplomácia, a nemzetközi konferenciák és találkozók igénye pedig megköveteli a nyelveket beszélő ifjúság nevelését. Ezeket az eszméket figyelembe véve szeretnének a korszak illetékes személyei hozzájárulni a nyelvtanítás fejlesztésének elősegítéséhez (*Tálas*, 1962, 328–329. o.).

A '60-as években az idegennyelv-oktatás jelentős fejlődését követhetjük nyomon. Az oktatók munkáját és a tanulók nyelvtanulását volt hivatott segíteni az akkor elterjedő nyelvi szertár, illetve nyelvi előadóterem, ami az adott korszakban modern és korszerű technikai újításnak számított. A szertárakban helyet kapnak többek között szemléltető képek, diavetítők, magnószalagok a diafilmekhez, és az írásvetítő. A szemléltető eszközök folytonos bővítésével és korszerűsítésével szerették volna a korszak szakemberei az idegen nyelvi órákat színesebbé tenni, a figyelmet és a gyermekek aktivitását serkenteni, izgalmasabbá, élvezhetőbbé tenni az órákat. A nyelvi terem falait számos iskolában tematikus és nyelvtani képsorokkal dekorálják, ami többek között „színesen szemlélteti az orosz nyelvnek azokat a nyelvtani jelenségeit, amelyeknek a megtanulása nehéz a magyar tanulók számára”, illetve segítséget nyújt más idegen nyelvek tanulásában is. A magnetofonszalagok anyanyelvű emberek által felmondott szövegeket tartalmaztak, elterjedésük lehetővé tételével a hallás utáni szövegértés gyakorlását, illetve a helyes kiejtés elsajátítását segítették elő (*Körmöczy*, 1965, 88. o.).

Az iskolák törekedtek az optimális technikai feltételek megteremtésére. A nyelvi előadóterem felszerelése biztosított magnetofont, erősítő berendezést, mikrofont, minden tanulónak külön fejhallgatót. Egyes esetekben az előadóterem kiépítésében volt diákoktól anyagi és társadalmi munka keretében gyakorlati segítséget kaptak az iskolák (*Bodrogi*, 1965, 59. o.).

A korszak publikációit olvasva találkozhatunk a külföldi diákokkal történő levelezés mozgalommá válásával, ami azon túl, hogy fejleszti a gyermekek nyelvkészségét, az egyéb tárgyak tanulására is pozitívan hat: „levélírás közben egyre gyakrabban kerül elő az atlasz. Számolgtatják a távolságot, keresgélnek a városokat, megismerkednek más népek életmódjával, szokásaival, viseletével, művészetével, munkájával. Tudásuk gyarapodik, világnézetük fejlődik, jellemük kialakul.” A levelezéseket a tanár motivációs eszközként használta föl a nyelvtanítás területén, hiszen a gyermekek érdeklődtek a levelezőtársuk iránt, de csak az adott idegen nyelv használatával tudták kapcsolatukat fenntartani (*Csom*, 1962, 367. o.).

A nyelvtanítás a '60-as években sok fejlesztésen ment keresztül a publikálók beszámolóinak alapján. A technikai eszközök fejlődése és elterjedése sokkal szemléletesebb, érdekesebb nyelvtanítást tett lehetővé az előző évtizedekhez képest.

Koedukáció

A koedukáció elterjedését és általánossá válását nem csak a kor pedagógusai, de a szocialista politika is támogatta. A szocialista pedagógia szerint a két nem együtt nevelése a későbbiekben segíti a közös munkát. A modern pedagógiai alapelvek is a külön nevelés ellen szólnak. A korszakban felmerülő kérdések közé tartozik tehát a koedukált osztályok indításának helyessége. Ekkor veszi kezdetét a koedukáció térhódítása országszerte.

Az együttnevelés hátrányát a tanulók szülei, illetve egyes pedagógusok abban látták, hogy a két nem állandó együttléte túl korán felkelti a nemi érdeklődést és szinte rendszeres alkalmat ad a korai szexualitásra. Félttek továbbá a tanulmányi eredmények romlásától és attól, hogy a fiúk esetenkénti durva magatartása rossz hatással lesz a lányokra. A

gyakorlatban ezek a problémák kiküszöbölhetőnek bizonyultak a pedagógus körültekintőbb munkájával és az erkölcsi nevelés keretein belül (*Szamolai*, 1961, 363–364. o.).

A pedagógusok kutatásai igazolták, hogy azok a gyerekek, akik koedukált osztályban tanultak, 98 százalékban a koedukált osztályokat részesítik előnyben az egyneművel szemben. Az együtt tanulás lehetővé tette, hogy a hamis elképzelések az ellentétes nemről letisztuljanak, megszűnjön a gyerekek idegenkedését a másik nemtől. A fiúk és a lányok egymásra hatása is pozitív eredményeket hozott, a fiúkra hat a lányok szorgalma, a lányokra pedig a fiúk nagyobb önállósága. A kor pedagógusai a koedukációt pozitív hatásként értékelték a gyerekek későbbi életére, munkájára, házasságára. Abban megegyeznek a vélemények, hogy az esetleges ellentéteket a pedagógusnak kell megelőznie, körültekintő munkájával minél kevesebb különbséget kell tennie a két nem között, de figyelembe véve eltérő sajátosságait (*Birtalan*, 1963, 545–547. o.).

Napjainkban a koedukáció az oktatásban magától értetődik, de a '60-as években komoly előítéletek figyelhetők meg a témával kapcsolatban és bevezetését sokan kétségekkel fogadták. Azonban az akadályokat leküzdve végül megkezdődött a koedukált osztályok általánossá válása hazánkban.

A politikai és származás szerinti differenciáláson túl azonban sok pozitív intézkedés is született a korszakban. Az 1961-es oktatási törvényt, amely a tan kötelezettséget 16 évre emelte, ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. Továbbá az '50-es évekhez viszonyítva a korszak jobban figyelembe vette a gyermekek életkori sajátosságait, növelte a természettudományi tárgyak jelentőségét, és az idegen nyelvek fakultatív tanulását is engedélyezte. A nemzeti jóvedelem több, mint 3 százalékát fordították az oktatásra.

Túlterhelés

A választott korszakban, mint a pedagógia történet folyamán annyiszor, komoly figyelmet fordítanak a túlterhelés problémájára. Magyarországon az 1800-as években kezdtek foglalkozni a kérdéskörrel. A forrásanyagból kiderül, hogy többféle túlterhelés nehezítette a gyermekek életét.

Egyik oldalról a tanuló otthoni túlterhelése figyelhető meg, amely magába foglalja a gyerekek otthon elvégzendő feladatait. Az otthoni „munkával” töltött idő a következőképpen oszlik meg: tanulás, írásbeli feladat megoldása, külön iskolai foglalkozás vagy különóra (sportfoglalkozás, őrsgyűlés, vagy ifjúsági mozgalom, hittan, szakkör, karének, külön nyelvóra), ezekhez hozzáadódik az utazással eltöltött idő és az otthoni házimun-

ka. Egy sashalmi általános iskola kutatásából az derül ki, hogy ezek az iskolán kívüli elfoglaltságok átlagosan 5 órát vesznek igénybe. A kutatás másik eredményeként az derült ki, hogy a lányok túlterhelése nagyobb mértékű. A lányok szorgalmasabbak, többet tanulnak, aktívabbak az ifjúsági munkákban, és ezenfelül a házimunkában is többet segítenek. A kutatás kitér a kor fiataljainak szabadidős tevékenységekre is: fiúknál a labdarúgás, barkácsolás, a lányoknál pedig az olvasás, labdázás, kézimunka, rádiózás, egymással beszélgetés a legjellemzőbb szabadidős tevékenység. A gyerekek egyötöde rendszeresen nézi a televíziót (*Elek*, 1961, 87–88. o.).

A másikkfajta túlterhelés, amelyről említést tesz a sajtó, az úgynevezett módszertani túlterhelés: a pedagógus módszeréből, eljárásából, órászervezéséből és -felépítéséből eredő túlterhelés. A módszertani túlterhelés összetett probléma, amelynek kiküszöbölése érdekében a kor pedagógusai komoly harcot vívnak. A túlterhelés kiváltó okait keresve több forrásra is lelhetünk. Egyrészt a kor pedagógusai abban látják eme jelenség gyöke-

reit, hogy nem megfelelő az iskolai számonkérés aránya. A felettetés és vizsga sokszor annyi időt vesz igénybe, hogy nem marad idő a tananyag megtanítására. „az új ismeret nyújtása elnagyolt, felszínes lesz, rögzítésre, begyakorlásra úgy szólván semmi idő nem marad” (Bujtár, 1961, 172. o.). A következő óra pedig az ezen okokból kimaradt anyag foltozásáról szól. A vizsga, illetve a dolgozatok jelentőségét eltúlozva háttérbe szorul a tanítás, a tananyag megtanítása és gyakorlása (Bujtár, 1961, 172. o.).

A túlterhelés továbbá mennyiségi kérdéseket, tehát tantervi, tankönyvi problémákat is felvet. A korszak kezdetén a politikai élet tévesen „ollóval” próbálja kurtítani a tananyagot, mely elképzelés hibás volta hamar igazolást nyer. Ilyen döntés például a művészeti tárgyak elhagyása, amelyeknek az esztétikai nevelésen túl egészségügyi funkciójuk is van, hiszen ezek a pihentető, üdítő tárgyak. Beigazolódni látszik az a feltételezés, miszerint a tananyag mennyiségi vonatkozásai sokkal körültekintőbb munkát igényelnek, a szelektálás, egy-két tárgy mechanikus elhagyása önmagában nem nyújt megoldást (Miklósvári, 1961, 321–323. o.; Vincze, 1963, 539–542. o.).

Felmerülnek olyan elképzelések is, miszerint „túlterhelés mindig volt, és mindig lesz az iskolákban. Sőt: a túlterhelésnek egyre fokozódnia kell, hiszen az élet, a fejlődés egyre nagyobb igényeket, követelményeket támaszt az emberrel, az iskolával szemben.” (Vincze, 1963, 539. o.). A tanulmányi színvonal emelését a túlterhelés elleni harccal párhuzamosan szeretnék kivitelezni.

A túlterhelés csökkentése, illetve megszüntetése alapvető követelmény az egészséges idegzetű ifjúság érdekében. A „boldog gyerekkor” érdekében elengedhetetlen, hogy a gyerekeknek maradjon idejük a tanulás mellett önfeledten játszani, a szabad levegőn tartózkodni, és nem utolsósorban szimplán „gyerekek” lenni (Vincze, 1963, 539–542. o.).

Ifjúsági mozgalmak, nyári táborok

Az ifjúsági mozgalmak és a nyári táborok sok pozitív élményt biztosítottak a gyerekek számára a korszakban. A tanárok játékos keretek között oktathatták a fiatalokat a megfelelő erkölcsre és viselkedési formára.

Az ifjúsági mozgalom a korszak gyermekeinek életében igen hamar elkezdődött, 2–4. osztály között a gyerekek beléphettek a kisdobosok soraiba, a következő lépés az úttörő-csapatba vezetett, amely az 5–8. osztályos tanulók szervezete volt.

Az ifjúsági mozgalmak következő és egyben legmagasabb lépcsőfoka a KISZ szervezetébe való bekerülés. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának állásfoglalása szerint: „A KISZ alapvető feladata, hogy miközben a marxizmus-leninizmus szellemében neveli és a szocializmus építésére mozgósítja a fiatalokat, bevonja őket az aktív közéletbe és közvetítse véleményüket a párthoz. A KISZ-szervezet politikai munkájának elengedhetetlen része a fiatalok tömegeinek bevonása az őket érintő és foglalkoztató társadalmi, politikai, gazdasági, szociális és más kérdések vitájába, lehetőleg a döntések meghozatala előtt.” (Bölcs, 1967, 47–50. o.)

A nyári tábor ebben a korszakban fiatal intézménynek számított. A választott folyóiratban főként építőtáborokkal találkozhatunk, amelyek elsősorban nevelő jellegűek: arra hivatottak, hogy megismertessék és megszeretessék a diákokkal a fizikai munkát, felkelték megbecsülésüket a fizikai munkát végzőkkel szemben. Különös figyelemmel kísérték a táborokból visszatérő diákok elégedettségét, fontosnak tartották, hogy pozitív élményekkel térjenek vissza az iskolapadba. A gyerekek nyári kikapcsolódásának szerves részévé válik a táborokban eltöltött idő.

A tábor szervezői örömmel konstatálták, hogy a középiskolások számára nem okoz nehézségeket a tábori rend, fegyelem és a kissé katonás életmód. Szívesen vetik alá magukat a szabályoknak, ha azokat a fegyelmet követelők maguk is betartják. A tábor alkalmas környezetet nyújt a jó közösségek, az egészséges versenyszellem kialakulásá-

hoz. Az ifjúsági táborok velejárója kell legyen a munka mellett a zavartalan vidámság. A nyári táborok segítséget nyújtanak az „Ismerd meg a hazádat” mozgalomnak, így diákok ezrei jutnak el az ország különböző vidékeire. Már a környezetváltozás is élmény, hiszen nem utolsósorban a természetnek is hozzá kell tartoznia az ifjúság életéhez. A szervezők azt is hangsúlyozzák, hogy ezek a táborok akkor lesznek igazán élvezhetőek a diákok számára, ha a kísérő tanár nem az iskola vezetői által van kijelölve, hanem önként és szívesen vállalja ezt a feladatot, mert neki is jólesik a táborozás (Nagy és Szigethy, 1962, 725–726. o.).

A korszakban felmerülő kérdések közül talán az ifjúsági mozgalmakat és nyári táborokat felölelő témát tekinthetjük az egyik legpozitívabbnak, hatásukról és az akkori élményekről máig hallhatunk beszámolókat.

Az iskolatelevízió

Az iskolatelevízió bevezetésével megkezdődött az audiovizuális oktatás Magyarországon, új távlatok nyíltak általa az órai szemléltetés területén, megkönnyítve a tanítók és a tanulók munkáját egyaránt.

Tapasztalatai és fejlesztése a korszakban komoly művelődésügyi témaként merül fel. A televízió mint korszerű oktatási eszköz és szemléltetési lehetőség jelenik meg. A tárgyak televíziós feldolgozása nagyarányú segítséget jelent az iskolák, az oktatók és a nevelők munkájának. Az adások rövid időn belül magas népszerűsége tettek szert a pedagógusok, diákok és sok esetben a szülők körében is. Az adások a korszak igényeinek és az iskolareform célkitűzéseinek megfelelően kerültek kialakításra. A műsorok célkitűzése között szerepelt a környezetismeret, az orosz nyelv, a földrajz és az élővilág oktatásának segítése. A művelődéspolitikai érdeke a tévékészülékek számának növelése volt, hiszen sok esetben az iskolatelevízió gyorsabb, olcsóbb és hatékonyabb volt a hagyományos oktatási eszközöknél. A kor pedagógusai azon az állásponton voltak, hogy az új pedagógiai törekvések érvényesülését mozdítja elő az iskolatelevízió széles körben elérhetővé tétele. Az iskolatelevízió a pedagógusokkal együttműködve, munkájukat segítve kívánta összeállítani műsorait, programját a tanmenethez igazodva készítette el (Kelemen, 1965, 584–588. o.).

A televízió szemléltetőeszközként történő bevezetése az oktatásba forradalmi újtásként hatott és óriási sikereket könyvelhetett el mind a gyerekek, mind az oktatók körében. Az adásai vidéken, falvakban és az általános iskolákban különösen magas szintű érdeklődésre tettek szert.

Összegzés

Az 1960 és 1969 közötti korszak oktatási és nevelési munkája a *Köznevelés* című folyóirat alapján a gyermekek tanulmányának segítségével, szociális támogatásáról és munkára szoktatásáról szól. A korszak oktatása a közösségi nevelés, illetve a kollektívába tartozás feltétlen híve. Mint olvashattuk, a gyerekek helyzete főleg vidéken sok esetben súlyos képet mutatott, de a kor pedagógusai komoly harcot folytattak ezen gyerekek életének megkönnyítéséért, jövőjéért, a társadalomba való beilleszkedésükért. Szociális érzékenységen túl a korszak oktatása egy optimális tudásanyag kialakítását és az oktatási színvonal javítását is szem előtt tartotta. Szándékukban állt a nemzetközi reformpedagógia elveit eljuttatni a gyerekekhez a szocialista oktatáspolitikai keretein belül. A publikációkból az derül ki, hogy ebben a 10 éves időszakban is számtalan módon próbálták a saját munkájukat reformálni a kor pedagógusai. Mivel azonban jelen tanulmány a *Köznevelés* című folyóiratban a '60-as években megjelent publikációkra épül, amelyek a szakma elismert neveléstudományi szakembereitől származnak, ezért csak az ő szem-

szögükből kapunk rálátást a korszak oktatására, az idealista eszmék gyakorlatban történő megvalósulását ez alapján nem tudjuk nyomon követni.

A történelmi adatokat vizsgálva azonban találkozhatunk visszatetsző intézkedésekkel is, és annak ellenére, hogy a származás szerinti megkülönböztetést 1962-ben megszüntették, mégis előnyben részesültek az állami és pártkitüntetést szerzett szülők gyermekei. Ugyanezeknek a megkülönböztetéseknek és a politikai megbízhatóságot erősen előtérbe helyező szelektív hozzáállásnak köszönhetően a tanári kar is felhígult.

A politikai és származás szerinti differenciáláson túl azonban sok pozitív intézkedés is született a korszakban. Az 1961-es oktatási törvényt, amely a tankötelezettséget 16 évre emelt, ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. Továbbá az '50-es évekhez viszonyítva a korszak jobban figyelembe vette a gyermekek életkori sajátosságait, növelte a természettudományi tárgyak jelentőségét, és az idegen nyelvek fakultatív tanulását is engedélyezte. A nemzeti jövedelem több, mint 3 százalékát fordították az oktatásra (Romsics, 1999, 454–466. o.).

Irodalom

- Aczél Istvánné (1961): Az 5+1-es oktatás eredményei és feladatai. *Köznevelés*, **17**. 13. sz..
- Ácskovács Ernő (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz..
- Balácsi János (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz..
- Bihari Mihály (2005): *Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Osiris, Budapest.
- Birtalan Tibor (1963): Tanulók a koedukációról. *Köznevelés*, **19**. 17. sz..
- Bodrogi Sándor (1965): Idegen nyelvi előadóterem. *Köznevelés*, **21**. 2. sz.
- Bori István (1960): Gimnáziumi gyakorlati foglalkozások. *Köznevelés*, **16**. 9. sz.
- Bölcs István (1967): Tanár – diák – ifjúsági mozgalom. *Köznevelés*, **23**. 2. sz.
- Bujtár József (1961): Kettős órákkal a túlterhelés ellen. *Köznevelés*, **17**. 6. sz.
- Csom Pál (1962): Tanulói aktivitás a nyelvtanításban. *Köznevelés*, **18**. 12. sz.
- Döme Mihály (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz.
- Elek György (1961): Túlterhelési helyzetkép egy sashalmi általános iskolában. *Köznevelés*, **17**. 3. sz.
- Fazekas László (1965): Hátrányos helyzetben levő első osztályosok egy Csongrád megyei középiskolában. *Köznevelés*, **21**. 3. sz.
- Fekete László (1960): Gimnazisták a gyárban. *Köznevelés*, **16**. 2. sz.
- Gallay László (1964): Cigánygyerekek között. *Köznevelés*, **20**. 23. sz.
- Györi János (1966): Hátrányos helyzetű tanulók Csongrád megyében. *Köznevelés*, **22**. 10. sz.
- Hadik Béláné (1962): Az üzem nevelőhatása. *Köznevelés*, **18**. 8. sz.
- Kelemen Endre (1965): Az iskolatelevízió tapasztalatairól és fejlesztéséről. *Köznevelés*, **21**. 15. sz.
- Körmöczy László (1965): Gazdagodnak az idegen nyelvi szertárak. *Köznevelés*, **21**. 3. sz.
- Marosán Lajosné és Váczi Józsefné (1963): A cigánygyerekek iskolai munkájáról. *Köznevelés*, **19**. 8. sz.
- Medvegy Antal (1964, XX. évf. 24. sz.): Bejáró tanulók ügyében. *Köznevelés*, **20**. 24. sz.
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2000): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris, Budapest.
- Miklósvári Sándor (1961): A túlterhelés ellen. *Köznevelés*, **17**. 11. sz.
- Nagy Katalin és Szigethy Jolán (1962): A nagyköri leánytáborról. *Köznevelés*, **18**. 23. sz..
- Romsics Ignác (1999): *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest.
- Szalay András (1968): Kétkezi dolgozók gyerekei. *Köznevelés*, **24**. 20. sz.
- Szamolai Józsefné (1961): Egy koedukált iskola nevelési tapasztalatai. *Köznevelés*, **17**. 12. sz.
- Tálas Istvánné (1962): Az idegen nyelvek tanításának új távlatai. *Köznevelés*, **18**. 11. sz.
- Tóth László (1964): A tanulmányi eredmény alakulása elvált szülők gyermekeinél. *Köznevelés*, **20**. 3. sz.
- Vincze László (1963): Túlterhelés – tanítás – feleltetés – vizsga. *Köznevelés*, **19**. 17. sz.